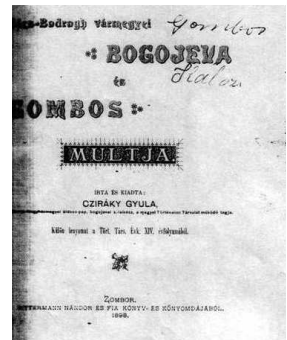

I. RÉSZ A FALU TÖRTÉNETÉBŐL

„Aki saját szemével nem látta, csak a földrajzból ismeri, azt gondolja, hogy Gombos puszta – pedig minden más lehet, csak puszta nem. A pusztának unalmas egyhangúságát itt föl nem találhatni. Már kilátása, maga sem pusztai, hanem festői. Zöld rétek, susogó nádasok, csendes erdők és a locsogó Duna-közt emelkednek ki itt-ott házaik – átellenben pedig a szlavóniai partokon a 600 esztendő viharával megküzdött erdői várromok nyúlnak a meredek partú halom tetejében az ég felé. Bogojevát (ma Bogojevót) neve után ítélve szerb községnek gondolná az ember, pedig nem az. Lakói magyarok s nagyobb részben apáik is azok voltak – csak igen kis rész az, mely szerbből vagy németből magyarosodott meg.” – írta tanulmányában Cziráky Gyula amatőr történész, Kalocsa főegyházmegyei áldozópap.

Gombos (Bogojevo) napjainkban mintegy kétezer lelket számláló helység Bácska északnyugati részében. Mindössze néhány kilométerre folyik a Duna, éppen a falu közelében téve meg egy, a mederszabályozás óta csak kivételesen kevés helyen található nagy kanyart, csaknem 360 fokos fordulatot téve, majdnem teljesen körülölelve a szlavóniai oldalon emelkedő, nem egészen 200 méter magasan levő Dály-hegyet. A folyó közelségének és a víz viszonylag gyors sodrásának köszönhetően valamikor vízimalmok sokasága épült ezen a szakaszon, a gabonaörlésből sokan és jól megéltek. Tamaskó József¹ és társaié volt az utolsó, amely a második világháború után még évtizedeken át üzemelt. Sorsa a falusi futballpályán teljesedett be, ahova végül bevontatták, de ott sajnos tönkrement. Ha már említettük Tamaskót, megjegyezzük, hogy ő volt a falu egyik legismertebb vagy talán éppen a legismertebb szülőtte. Hírnevét nem a már az ő idejében is ritkaságszámba menő vízimalmával szerezte, még kevésbé avval, hogy önkéntesként négy évet töltött a fronton az első világháborúban, vagy avval, hogy minden kitüntetést megkapott, amit közlegényként kaphatott, hanem a méhészkedésével. Noha csupán hat elemi végzett, 1935-ben Jugoszláviai Méhészet címmel szaklapot alapított, és ki is adta egészen 1941-ig. Maga írta, szerkesztette és terjesztette, de még a második világháború után is ő volt a magyar méhészek rövid életű

Bogojeva Gombos múltja,
Cziráky Gyula – a könyv borítója

szaklapjainak tartóoszlopa. Érdemei között meg kell említeni azt is, hogy a ma is élő Gyöngyösbokrétá mozgalomnak a feleségével együtt ők is elindítói, szervezői, népszerűsítői voltak. A falu határában található igen jó minőségű termőföld, de van szikes, itt-ott agyagos talaj is. Szerencsés fekvésének köszönhetően több ezer év óta lakott a táj, az immár több mint évszázada folyó ásatások során hatezer évvel ezelőtti temetkezési helyeket és lakott területek nyomait tárták fel, gazdag leletanyaggal. Maga a Duna, de az árterületén visszamaradt állóvizek is mindig igen gazdagok voltak halban. Az itt kialakult lakóhelyek és telepek csakúgy, mint Gombos viszonylag rövid története is ékesen tükrözi mindazokat a történelmi átalakulásokat, népvándorlásokat és katasztrófákat, amelyek ezen a vidéken lejátszódtak az elmúlt évszázadok, évezredek során. A falu lakossága a nagyobb vándorlások idején többször kicserélődött, a neve is átalakulásokon és változásokon ment keresztül. A fentebb említetteken kívül mondták Boldogasszony-teleknek, Boldogasszony-laknak, Bogojevának, Bogolyának, Bogulyának, időnként pedig, a körülményektől függően, Gombosnak is. A korábbi történelmi múltban itt kialakult helységek neve azonban egészen más volt.

Iványi István Bács-Bodrog Vármegye földrajzi és történelmi helynévtára című, 1907-ben és 1909-ben kiadott kötetében részletesen ír Bogojeva/Gombos keletkezéséről és fejlődéséről: „(...) Boldogasszony-teleke. (...). 1410-ben Keresztúri László és a többi között Boldog Asszony- teleke és a Kamarás birtokokon Szilágyi Lászlóval volt kénytelen osztani. – Ezen Boldog-Asszony – teleke a mai Bogojeva.”

Gombosi lányok és honvédek 1941-ben

„Bogojeva (a hajdani Boldog-Asszony teleke) régebben szerb falu s most magyar község, a Dunához közel, Erdőddel szemben. – Már 1691-93-ban a bácsi prépostságnak dézsmát adott, s ekkor Bagovo-nak találjuk írva. (...). Az 1768. évi kamarai térképen Bogojeva csak mint Ó-Karavukova pusztája van feltüntetve Szonta és Karavukova között. Az 1770-es dunai kiöntések miatt a rácok Bogojeváról Rác Militicsre költöztek át, s helyüket 1770 és 1771-ben a karavukovai volt magyarok foglalták el, s a falut azóta mindig rk. magyarok lakják; de a régi szerb nevet még nem cserélték fel magyarral. (...). Régibb lakóhelyük Magy. Karavukova is az úrbéri rendezéskor 1772-ben mint pusztá, részben Bogojevához csatoltatott. Ezen évben 101 magyar család volt itt – 1773-ban épült Szt. László király tiszteletére a rk. templom, mely 1848-ban megújított. (...) Bogojevához tartozik a Duna partján elterülő Gombos csárda, vagy pusztá. A Zombor felől jövő vasúti vonatokat itt 1870 óta gőzkompon szállítják át a Dunán. 1836-ban Bogojeván 165 házban 1458 ember lakott. Az 1890. évi népszámlálás szerint Bogojeva nagyközségben és Gombosban együtt véve 344 ház van 2528 lélekkel. A lakosság magyar, van rk. temploma. Vannak még gkel. és zsidók is, van vasúti állomás, távírója, postája.” (...)

„1899-ig hivatalosan Bogojeva, majd Gombos. A települést Gombos formában mint Bogojevához tartozó, 20-25 házból álló települést az 1860-as évek elején említik először. A helybeli magyarok tudatában úgy őrződött meg a falu nevének keletkezése, hogy a Duna partján lévő, Gombos István tulajdonát képező csárdáról szállt a településre. – Olvasható a „Gombos – A Vajdaság települései és címerai” című honlapon.

„A magyar szabadságharc idején nagyobb esemény nem történt a faluban. A lakosság felvilágosultságát jellemzi azonban, hogy sokan jelentkeztek a nemzetőrségbe. Érdemes megjegyeznünk a nevüket: Bartók Gellért, Bogyó Pál, Galambos Simon, Lampért Lukács, Nemes József, Nemes Lipót, Sütő Pál, Szobonya Márton, Fűr György, Hajnal Máté, Kálózi Lukács, Kálózi Mihály, Kokhán László, Kollár Balázs, Lengyel András, Oláh Mihály, Pásti Benő, Rohacsek Pál, valamint két zsidó honvéd: Herczog Márk és Mór.” 1868-ban a Nagyvárad–Szeged–Szabadka–Eszék–Fiume vasút Bogojevánál elérte a Dunát. Maga a pálya megépítése, a forgalom beindulása,

Gombosi fiatalok 1941-ben, a zászlószenteléskor

különösen pedig a szerelvény túlpartra juttatása mind-mind nagy feladat volt, és döntően befolyásolta a település további fejlődését. Ezért mindezekkel külön fejezetcím alatt foglalkozunk.

Bogojevának és a hozzá tartozó Gombos telepnek 1899 óta Gombos a hivatalos neve – írja Cziráky Gyula Bogojeva és Gombos múltja, valamint a Gombos (Bogojeva) régi emlékei című értekezéseiben, de ezekben kimerítő és tanulságos monográfiáját is adja Bogojeva és Gombos múltjának, és a helység határának őskorával is foglalkozik, hiszen szerencsés ásatásokat is végzett, méghozzá szakavatottan. A határban többek között az úgynevezett római sáncok egy kanyarulatánál egy régi földvárat talált.

A falu 1910-ben élte virágkorát, amikor 3225 lakosa volt, közülük 3008 magyar. Utána a lélekszám fokozatosan csökkent, mint mondtuk, különféle természeti, politikai és más okoknál fogva. Az 1924. és 1926. évi árvíz amennyire sok kárt okozott a gombosiaknak, annyira hírnevessé is tette. Gátszakadás alkalmával keletkezett a Szakadály, a mai Strand, ami a kirándulók kedvenc helye lett. Ádám József vendéglős, felismerve a lehetőséget,

vendéglőt építtetett a homokos parton, ahová az emberek szívesen jártak cigánymuzsikát hallgatni, mulatni és jó halászlét enni. A beüvegezett teraszon még táncolni is lehetett. A tulajdonos öltözőkabinokat is létesített. Így virágzott fel a Strand és lett híres Zomborban, Hódságon, de egész Bácskában is.

Ádám József is az elhurcolás sorsára jutott. Az államosítás után még egy ideig még üzemelt a vendéglő a Strandon, de lassan tönkrement. 2011-ben kezdték újra szépíteni, reméljük, sikerrel jár a vállalkozás, az eljövendő nemzedékek nagy öröme.

A trianoni békediktátum 1918-tól az SHS királyságnak juttatta a szintiszta magyar települést, s a lakosság élte a jogfosztott kisebbség sanyarú sorsát. Az SHS királyságban, illetve a Jugoszláv Királyságban újra megváltozott a falu nemzetiségi összetétele. A vasúti csomópontra egyre több szerb nemzetiségű vasutas érkezett. Szaporodott a cigányság is.

„A faluban érvényesítették az úgynevezett névelemzési rendszert, azaz a szláv hangzású vezetéknevű tanulókat (vagy otromba érvekkel szlávokra magyarázottakat – a Kovács nevéket például szintén így magyarázták –

Ismét Magyarország

Zászlószentelés Gomboson

M.T. Megj.) szerb tagozatba kényszerítették, annak ellenére, hogy szerbül egy szót sem értettek. (...) A közoktatási törvény tiltotta, hogy a nem magyar nevű – elsősorban magyar, német és zsidó – gyermek magyar tannyelvű tagozatra járjon. Ennek az lett a következménye Gombos esetében is, hogy a szlávos hangzású vagy német nevű tanulók csakis szerb tagozatra járhattak. (...) A 3. osztálytól pedig az ún. nemzeti tárgyakat (történelem, földrajz) a magyar tagozaton is szerbül tanították.”

Ezt a sanyarú korszakot követte a bácskai részek visszacsatolása 1941-ben, amit a helybeliek természetesen felszabadulásként éltek meg, örömük azonban nem lehetett sem teljes sem pedig tartós. Nem sokkal a magyar felszabadulást követően már kezdték a katonaköteleseket bevonultatni, közülük sokan nem tértek vissza. Ki elesett, ki eltűnt a fronton, mások szovjet fogságba estek, ismét

Árvíz

Erdődívár

mások megszöktek akár a frontról, akár a fogságból, és soha nem mertek hazajönni. A következő periódus (1944 októberétől) a titói Jugoszlávia érájának nevezhető, amely újabb hatalomváltással kezdődött. Gombos 4 év után ismét Jugoszláviához tartozott.

Ezúttal az örömujjongás elmaradt, ennek ellenére a változást felszabadulásnak kellett neveznünk. Könyvünk valójában arról szól, mennyire hamis ez a megnevezés, és arról, mennyire hamis volt a folytatás is, amikor el akarták hitetni velünk, hogy mi, magyarok, az itt élő többségi nemzetekkel egyenrangú polgárai vagyunk az országnak.

Az 1775-ben épült gombosi templomot Szent Lászlóról nevezték el. Többszöri károsodás érte, ezért több újításon esett át, a legutóbbit 2011-ben kezdték el. Azóta, reméljük, be is fejezték. A második világháború utolsó hónapjaiban, 1944 végén a falu templomának tornyát a szlavóniai oldalról gránátalálat érte, és szétrobbant. A templomban többen is tartózkodtak,

természetesen nagy rémület támadt közöttük, de szerencsére nem sokan sebesültek meg, néhányuknak a hallása károsodott, de emberéletben nem esett kár.

Közigazgatásilag a falu az 1960-as évek óta nem önálló község, közigazgatási helyzete valójában a titói korszak hivatalos nemzetiségpolitikájának eleven cáfolata, de a jelenlegi hivatalos nemzetiségpolitikának is. Az érvényes közigazgatási beosztás ugyanis eltörölte a települések önállóságát. A magyar többségű helységeket összehozták hatalmas szláv többségű településekkel. Gombost odacsatolták a kilenc lakott helységből álló Hódság (Odžaci) községhez. Magát Hódság települést korábban majdnem csak németek lakták, ők is alapították, az őslakosságot azonban a második világháború után részint kiirtották, a maradékot pedig elűldözték, helyükbe szinte kizárólag délszlávokat telepítettek. Hódság község őslakosságát ma mintegy 35 000-re tehető, s egyedül csak a kicsi Gombos magyar többségű. A magyar érdekek tehát teljesen elvesznek az önkormányzatban.

Az 1990-es évek elején kitört jugoszláv háborúban a kényszerosorozások miatt megesett, hogy a Bácskából és a Bánságból a szlavóniai oldalra vezényelt magyar katonák az ottani magyarok és horvátok ellen harcoltak, és sokan az ottani magyarok áldozataiként estek el vagy

Gombosi esküvői viselet

váltak rokkantakká. Eddig a polgárháborúig Gombos majdnem tisztán magyarok által lakott és természetesen magyar jellegű alföldi település volt. Az akkori háborús veszély és a magyarok módszeres zaklatása következtében rengeteg fiatal hagyta el a szülőfaluját. Helyükbe szlavóniai szerbek áramlottak be tömegesen, miután a kelet-szlavóniai szerb törekvések kudarcot vallottak, amikor a horvát hadsereg nemzetközi segédlettel visszafoglalta ezt az országrészt. Ez az újabb szerb beáramlás volt az oka a faluban legutóbb lezajlott etnikai változásoknak.

A hozzáférhető adatok szerint a falut 1770-ben, 1876-ban, 1924-ben, 1926-ban és 1965-ben öntötte el a Duna. Utána a gátat erősen kiszélesítették és magasabbra emelték. Azóta nem volt Gomboson árvíz, ami korábban oka lehetett az elvándorlásoknak, a népesség etnikai kicserélődésének.

Nyugati irányban magasan kiemelkedik az erdői löszdomb vagy másként Dálya-hegy, rajta a középkori, ma már Horvátországhoz tartozó Erdőd várának romjaival. A falu és a várrom között ott hömpölyög a Duna. Kelet felé a világ egyik legtermékenyebb talaja, a bácskai síkság húzódik, ameddig a szem ellát.

Itt érdekes még megjegyezni, hogy Gomboson, tekintettel a pár ezer éves múltra, az állandó népvándorlásokra, különböző népek letelepedésére, a változó etnikai összetételre, igen jelentős hiedelemvilág alakult ki. Ezt a témát részletesen feldolgozta dr. Jung Károly gombosi néprajzkutató.

Az idők során a népviselet is változásoknak volt kitéve. Habár hasonlóan díszes, mint a közeli, szintén magyar doroszlói, részleteiben nem ugyanaz. Eleinte bokáig érő szoknyát viseltek nálunk a lányok-asszonyok, inkább sötétebb színűt, azután jött a fél lábszárig érő szélesebb, több alszoknyás viselet, mára pedig már a szoknyák térden fölül érőre kurtultak, több, csontkeményre kikeményített alszoknyával, hogy tánc és pörgés közben kilátsszon az úgynevezett alj, amely feszesen tapad a lábukhoz. Igen látványos a mai viselet. Ezt a mai, féltve őrzött ünnepi ruházatot csak szemléken, versenyeken, esetleg ünnepeken veszik elő, egyébként külön ládákban megfelelő módon tárolják őket. A szeszélyes Duna a régmúlt időkben és a nem olyan távoli múltban is –

Gombosi fiatalasszony kisbabával 1939-ben

legutóbb egymás után kétszer is, 1965-ben majd 1971-ben – jórészt elöntötte a falu határát, részben a települést is, a házak közül azonban szerencsére csak kevés omlott össze. A II. világháború után elkezdődött a lakosság fokozatos elvándorlása. Fontos vasúti csomópontként, a dunai közúti híddal is rendelkező település számos munkalehetőséget kínált ugyan, a hatvanas évek második felétől azonban – vidékünk más településeihez hasonlóan – Gombost is elérte a vendégmunkásjárvány: tucatjával mentek ideiglenes munkavállalásra a sorsukkal elégedetlenek a gazdag nyugati államokba. Főleg a fiatalok mentek a jobb megélhetés után. Nem szándékoztak ott maradni, megtakarított pénzükből idehaza szokatlanul költséges lakóházat építettek maguknak, arra számítva, hogy boldog nyugdíjasként töltsék majd el életüket a falujukban. Némelyek megérték odakinn a nyugdíjkort és haza is jöttek, sokan azonban ott ragadtak. A kilencvenes években már látszott, hogy nincs számukra jó választás. Ha hazajönnek, belecöppennek az országbomlással és nemzeti konfliktussal járó minden bajba. Ha kinn maradnak, odavesz a házuk, le kell mondaniuk szülőföldjükéről.

Az első magyar néptáncbemutatót, a néptáncsoportok, zenekarok és szolisták szemléjét még 1936-ban szervezte meg a világhírű méhész, Tamaskó József. Június 14-én volt, a Gombosi Gazdakör, az aratóünnepség és a Gazdanap keretében. Négy falu táncosai léptek föl. A háború után még öt találkozó volt, majd 1969-ben újra Gombos a kezdeményezője a Gyöngyösbokrétának. 1972-ben ez a szemle megkezdte vajdasági körútját: minden évben más község a házigazda. 1979-ben új tartalommal bővült: ez a Durindó. A rendezvény fejlődésével szabályozni kellett a résztvevők számát. A válogatást községi, majd körzeti szemléken külön szakbizottságok végezték. Ezzel emelkedett a szemle színvonala, s ez meg is maradt a mai napig. Azután jött az újabb háborús korszak. Gombos lakossága ismét hatalmas traumákat élt át az 1990-es háborúk idején, amikor a frontvonalat a Duna képezte. A nép megint állandó rettegésben, félelemben, gyakran a pincékbe vonulva élt. A szerbiai katonaság Gomboson az iskolában szállt meg, onnan indultak nehézfegyverzetükkel Horvátország irányába. Hosszú ideig szünetelt a tanítás. A szerb alakulatok éveken át megszállva tartották a szlavóniai oldalt. A hírhedt szerb bandavezérnek, Arkannak a túoldalán, az erdői várban voltak az alakulatai. Ott volt a kiképzőtábor, valamint a kilátó is. Onnan indultak támadásra a szlavóniai városok és falvak ellen.

Ezekben az időkben a fiatalok ismét nagy számban hagyták el a falut, a lakosság tovább fogyatkozott. Nagyon sok ház maradt üresen utánuk. A falu hangulata, életvitele is más lett. Az Óállomásnak nincs többé szinte semmi jelentősége a vasúti forgalom lebonyolításában. Közben a szlavóniai szerbek tömegesen kezdtek Gombosra költözni. Itt olcsón vehettek házat, közel az otthagytott lakóhelyhez, az otthon maradt rokonsághoz. Az iskolában erősen megszorodott a szerbül tanuló diákok száma, új szerb tagozatok nyíltak, miközben a magyar fiatal házások és a diákok száma igen gyorsan fogyatkozott. A legújabb, a 2011. évi népszámlálás első adatai szerint az összlakosság létszáma 1760 főre csappant. A nemzetiségi összetételről még nincsenek adatok, de kétségtelen, hogy a magyarság létszáma erősen csökkent, egyrészt a szerb bevándorlás miatt, másrészt azért, mert a cigányok is szerbnek vallják magukat.

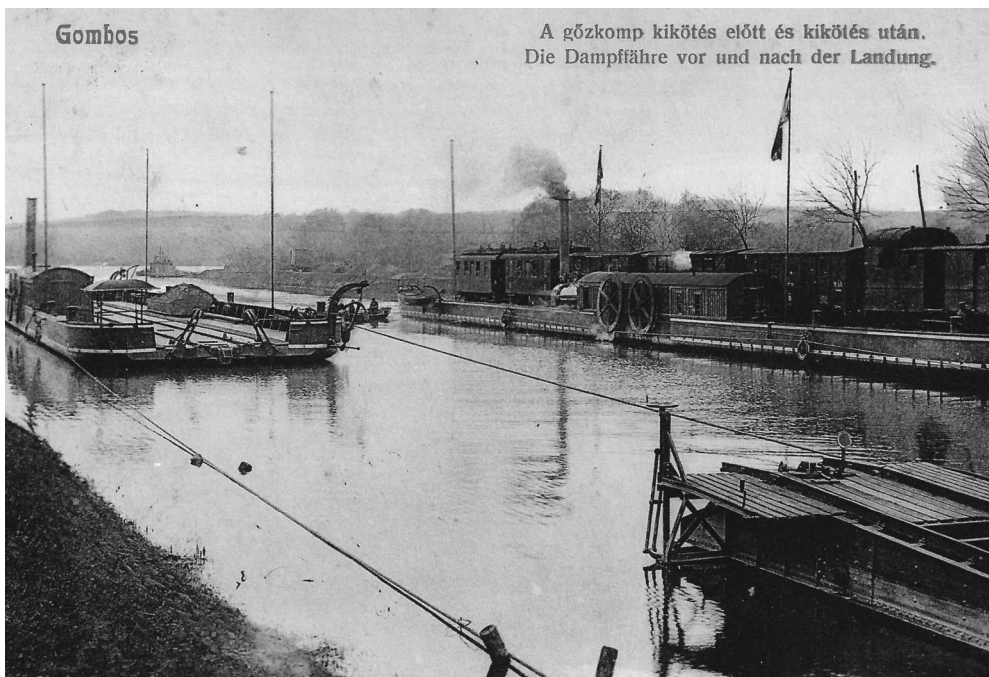
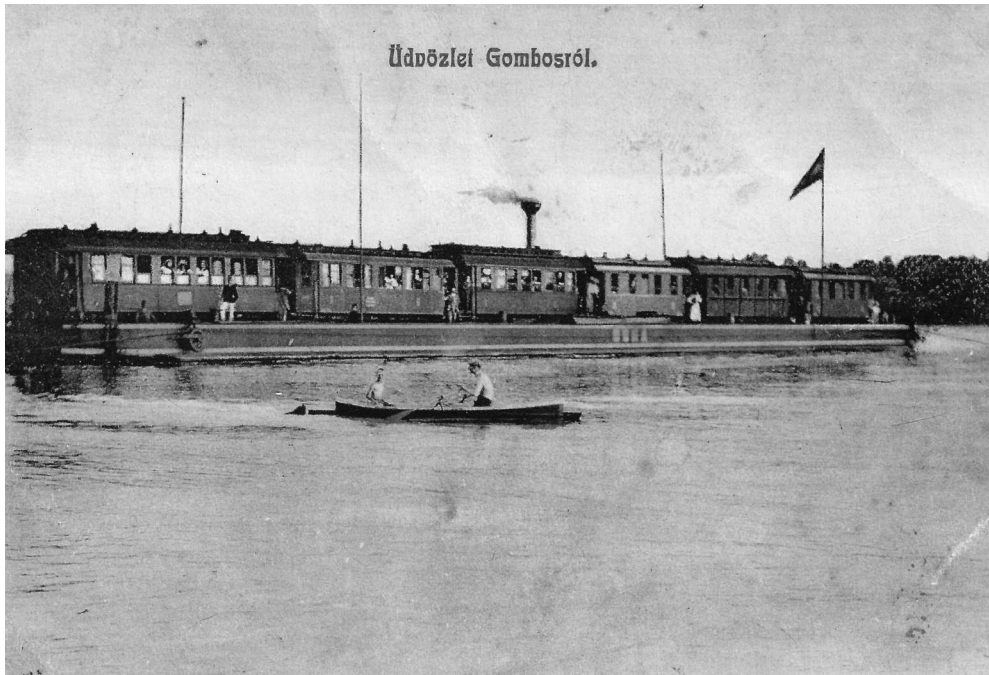
**Gombos népességének alakulása
1783-2002**

ÉV	Nemzetiségi megosztás									Lakosság létszáma
	magyar	szerb	horvát	szlovák	német	izraelita*	román	cigány	egyéb	
1783										1604
1871										1963
1880										2476
1890										2528
1900	2828		18		144					2990
1910	3008				79	66		72		3225
1921										3202
1931										2735
1940										2719
1944										2878
1948	2574	51	50				220		35	2930
1953	2667	63	41				1		281	3053
1961	2631	82	41				246		37	3037
1971	2324	61	56				22		411	2874
1991	1598	287					197	183	36	2301
2002	1154	287	29		7		163	374	106**	2120
2012										1760***

* izraelita vallásúnak vallotta magát

** Ebből 27 jugoszlávnak, 8 montenegróinak vallotta magát

*** Előzetes adat, nemzetiségi csoportokra bontás nélkül

Gombosi komp